

O REVOLTATĂ ÎN RUSIA BOLȘEVICĂ

Traducere de Anca Irina Ionescu
Cuvânt-înainte de Alina Pavelescu
Prefață de Olivier Rolin
Postfață de Irina Flige

Cuprins

Cuvânt-înainte – <i>O viață incredibilă</i>	5
<i>Prefață</i>	11
Autobiografia mea	
de Evghenia Iaroslavskaia-Markon	19
Anexe	97
<i>Interogatoriul E.I. Iaroslavskaia din 12.01.1931</i> . .	99
<i>Ordonanță de trimitere</i>	103
<i>Extras din Procesul-verbal</i>	
<i>al sesiunii itinerante a Col. GPU</i>	110
<i>Extras din relatarea unui gardian</i>	112
Postfață – „ <i>Jur să-i răzbun cu vorba și cu sângele</i> ” .	119

Cuvânt-înainte

O viață incredibilă

Trebuie să o spunem de la început: această carte își va ului cititorul. Îl va amuza, îl va indigna, îl va scutura, îl va face să râdă și să plângă, într-un sfârșit poate că îl va pune pe gânduri, în orice caz, nu are cum să-l lase indiferent. Deși reprezintă un document istoric, încadrat fără dubiu în domeniul realității, autobiografia acestei cvasinecunoscute, Evghenia Iaroslavskaia-Markon, are un aer persistent de ficțiune. O ficțiune aflată la intersecția dintre Victor Hugo și Dostoievski: eroina romantică, exaltată, fată de familie burgheză, care visează la izbăvirea lumii, soție de poet anarhist, anarhistă ea însăși, fiică de profesor universitar devenită regină a borfașilor, hoată, vagaboandă și prezicătoare, agitatoare intratabilă împotriva regimului bolșevic, deținută într-un lagăr de muncă, iar la sfârșit, executată ea însăși în împrejurări atroce, descrise în detaliu de un fost gardian, într-un fel de post-scriptum care pare imaginat cu măiestrie epică

de un mare scriitor. Așa arată rezumatul concentrat al acestei vieți sfârșite brutal la douăzeci și nouă de ani.

„Vă avertizez: nu vă mirați și nu vă tulburați de sinceritatea mea. În general, sunt convinsă că sinceritatea este întotdeauna în avantajul omului, deoarece, indiferent cât de negre ar fi faptele și gândurile lui, sunt totuși mult mai luminoase decât ceea ce presupun despre ele cei din jur.” Așa își începe Evghenia Iaroslavskaia-Markon autobiografia scrisă într-o celulă de izolare a lagărului sovietic din arhipelagul Solovețki, având în fața ochilor perspectiva condamnării la moarte. Cât de sigură era în sinea ei de un asemenea sfârșit, e greu de spus. Cert este că, pe parcursul acestor pagini, care constituie declarația sa în anchetă, își respectă pe deplin promisiunea de sinceritate absolută și nu face niciun efort de a-și îndulci nici ostilitatea, nici disprețul, nici sarcasmul față de puterea sovietică și de aparatul său represiv. Și mai știm, din relatările altora, că autobiografia de față a fost redactată după ce protagonista aflase despre execuția soțului său într-o secție a aceluiași lagăr, după două încercări eșuate de sinucidere și după o tentativă de atac cu pietre asupra unuia dintre șefii de la Solovki. Putem conchide deci că, în afară de propria viață, Iaroslavskaia-Markon nu mai avea prea multe de pierdut.

Și totuși, istoria personală a acestei tinere de familie bună ar fi putut arăta altfel. S-a născut în casa unor evrei înstăriți. Tatăl ei, Isaac Markon (1875–1949),

era un respectat orientalist, bibliotecar și profesor la Universitatea din Petrograd care, după 1926, și-a continuat cariera în exil, în instituții academice din Germania și Marea Britanie. Evghenia a primit o educație burgheză, cu guvernantă și supraveghere atentă din partea unor părinți educați, și-a început studiile de filologie și istorie ebraică sub influența intelectuală a tatălui său, dar, cum singură încearcă să se explice, „vâna revoluționară” a moștenit-o de la frații mamei ei, revoluționari idealiști, participanți direcți la evenimentele din 1905. Temperamentul de rebelă al Evgheniei, dorința ei secretă de a cunoaște și împărtăși viața sărăcimii din Rusia și-au găsit un teren propice în împrejurările Marii Revoluții din Octombrie 1917. Avea pe atunci doar treisprezece ani și o mare dorință de a lua parte la acțiune. Avea un temperament nestăvilit și convingerea, de pe atunci fermă, că lumea se împarte în asupriți și asupritori, o convingere pe care o aplică în mod personal la propria viață de școlăriță: profesorii, spune Evghenia, erau asupritorii, iar elevii, asupriții. La paisprezece ani devine o revoluționară fugită de acasă, care participă la eliberarea pușcăriașilor de drept comun din Fortăreața Litovski. Dacă dăm crezare mărturisirilor sale autobiografice, tot de atunci datează și insolita ei convingere – pe care o dezvoltă într-o adevărată doctrină politică personală – că marginalii, interlopilor, borfașii și oamenii fără adăpost, aflați în număr mare

pe străzile orașelor rusești, reprezentau unica, adevărata forță revoluționară. Pentru că, explică Evghenia, cei care conduc o revoluție se transformă, odată cu victoria acesteia, din asupriți în asupritori, pe când marginalii, exclușii tuturor societăților, cei care nu iau niciodată cu adevărat parte la victorie, rămân în continuare interesați să lupte împotriva asupririi. Prin aceeași logică își explică și ostilitatea manifestă față de bolșevici: aceștia erau învingătorii, așadar profitorii revoluției, transformați din asupriți în asupritori.

Ideile originale ale Evgheniei găsesc un teren propice în mediul agitat de revoluție al studențimii din Petrograd și Moscova. Aici se întâlnește cu poetul anarhist Aleksandr Borisovici Iaroslavski, cu care se căsătorește și pe care îl însoțește în toate acțiunile lui de propagandă revoluționară, antireligioasă și, în același timp, antibolșevică. După un prim conflict cu puterea sovietică, cei doi soți părăsesc URSS în 1926, locuind o vreme la Berlin și Paris. Dar depărtarea de atmosfera revoluționară din URSS nu le priește, așa că Iaroslavski hotărăște să revină la Moscova în 1927, asumându-și riscul de a fi arestat și trimis în lagăr. Aceasta i se și întâmplă în 1929. Soție devotată și profund îndrăgostită, Evghenia își începe din acel moment, pe cont propriu, aventura de „femeie a străzii”, printre hoți, borfași și prostituate pe care era convinsă că i-ar putea mobiliza la revoluție, urmărind tot timpul un singur obiectiv:

eliberarea din detenție a soțului ei, chiar dacă, pentru aceasta, ar fi trebuit să răstoarne mai întâi însuși regimul bolșevic. Considerațiile pe care le face, în acest punct al autobiografiei sale, cu privire la mentalitatea și modurile de relaționare socială printre „scursurile societății” sunt o dovadă că această femeie, exaltată și dotată cu o mare doză de naivitate, era excentrică, dar nu era lipsită de inteligență.

Ultimii cinci ani din viața Evgheniei Iaroslavskaia-Markon sunt povestea unei aventuri din ce în ce mai incredibile. Este arestată de mai multe ori pentru furt, în cele din urmă condamnată, dar reușește să evadeze și pornește să își elibereze și soțul, străbătând aproape la pas vastul teritoriu al Uniunii Sovietice. Bani necesari pentru temerara misiune i-a adunat exercitând ad-hoc, pentru femeile din satele și orașele sovietice prin care trecea, profesia – pe cât de insolită, pe atât de productivă – de prezicătoare. Sfârșitul tragic al poveștii a venit însă la scurtă vreme, căci tentativa de organizare a unei evadări a fost descoperită de autorități, iar cei doi soți au fost executați în secția aceluiași lagăr, Solovețki, la câteva luni diferență. Evghenia a apucat să afle de moartea lui Aleksandr Iaroslavski și, într-un ultim elan de rebeliune disperată, să încerce să îl răzbune aruncând cu o piatră în comandantul adjunct al lagărului.

Nu e nici scenariu de film, nici ficțiune literară, e o poveste adevărată, reconstituită cu minuție în

arhivele rusești. Cartea de față prezintă documentul autobiografic redactat de protagonistă, dimpreună cu o întreagă documentație de arhivă care i s-a alăturat spre completare. O veți citi însă ca pe un roman, iar la sfârșitul lecturii nu veți reuși să o uitați prea curând.

ALINA PAVELESCU

Postfață

„Jur să-i răzbun cu vorba și cu sângele”

Manuscrisul de față – 39 de pagini acoperite cu un scris dens, strâns – a fost descoperit de autoarea acestor rânduri în 1996 în arhivele Direcției FSB din Regiunea Arhanghelsk¹. În text sunt numeroase greșeli de ortografie (autoarea suferă în mod vizibil de disgrafie și, de altfel, recunoaște chiar ea acest lucru: „Scriu cu greșeli gramaticale în toate cele patru limbi pe care le stăpânesc”). În partea de sus a primei pagini figurează un titlu, nici acela chiar foarte corect gramatical: „Autobiografia mea”. Textul este scris curat, fără corecturi, ne putem întreba dacă a mai existat sau nu și o ciornă. La sfârșitul manuscrisului este menționată data: 3 februarie 1931. Fără îndoială, aceasta este data la care a terminat lucrul asupra textului, căci este dificil de crezut că a fost redactat într-o singură zi. Dar nu este nici imposibil: autoarea manuscrisului, Evghenia Isaakovna Iaroslavskaia-Markon, a fost o femeie fantastică și, în plus, ziaristă profesionistă. Este cunoscut cu certitudine numai faptul

---

¹ Direcția FSB, Regiunea Arhanghelsk, fondul dosarelor de investigație nr. 15634, filele 26-44 (recto/verso).

că, patru luni și jumătate mai târziu, la 20 iunie 1931, Evghenia Iaroslavskaia-Markon, în vârstă de 29 de ani, a fost executată în curtea secției de izolare a lagărului Solovețki al OGPU de pe Muntele Sekirnaia. Dosarul de investigație referitor la E.I. Iaroslavskaia-Markon, la care manuscrisul era anexat ca probă materială, a fost expediat la arhivă, unde se află și astăzi.

Despre viața acestei femei incredibile știm foarte puțin. Esențialul referitor la ideile, la sentimentele și la viața ei l-a povestit chiar ea în însemnările făcute înainte să moară. Despre soțul ei, poetul Aleksandr Iaroslavski, cu care s-a căsătorit în decembrie 1922 sau în ianuarie 1923, trebuie să facem câteva precizări, cu atât mai mult cu cât, începând din 1923, viața și apoi moartea Evgheniei Markon vor fi strâns legate de această personalitate talentată și originală, destul de bine cunoscută printre poeții Rusiei sovietice de la începutul anilor 1920, precum și în cercurile anarhiste și, mai general, de stânga.

Aleksandr Borisovici Iaroslavski s-a născut în 1896 la Moscova, a crescut la Vladivostok, și-a publicat primul poem în 1912, pe când era încă elev de liceu, în revista *Dalekaia Okraina* („Zări îndepărtate”) din Vladivostok. Între 1914 și 1916 locuiește la Petrograd, începe studii universitare, dar le abandonează destul de repede, cufundat până peste cap în viața literară și artistică a capitalei. La sfârșitul anului 1916 se întoarce la Vladivostok și devine o figură de marcă printre futuriștii din Extremul Orient rus. În 1917 publică la Vladivostok prima culegere de poezii, *Un*

scuiapat în infinit. După aceea publică mai multe culegeri, una după alta, peste cincisprezece volume în zece ani. Implicarea sa activă în Războiul Civil – detenția în închisoare „pentru propagandă revoluționară” în timpul ocupației americano-japoneze a regiunii Primorie¹, apoi intrarea în detașamentul de partizani condus de celebrul comandant anarhist Nestor Kalandarișvili, care opera în apropiere de Irkutsk și în Transbaikal (Iaroslavski răspundea de „munca educativă și culturală”) – nu l-a împiedicat câtuși de puțin să scrie și să-și publice operele. Numai titlurile se schimbă puțin: *Manifestul stelar și Potopul care va veni* (Vladivostok) cedează locul altora ca *Sânge și bucurie* (Irkutsk) și *Trotuare însângerate* (Nijni-Udinsk). În 1920-1921 a fost chiar membru al VKP (b) – nu se știe dacă a fost exclus din cauza pozițiilor lui anarhiste sau a plecat din proprie inițiativă.

În primăvara anului 1922, Iaroslavski sosește la Moscova, unde se alătură „biocosmiștilor”, un mic grup literar înființat în 1920, în cadrul secției ruse a anarhiștilor universalști. În iulie 1922, rupe legăturile cu biocosmiștii moscoviți și pleacă să înființeze la Petrograd „grupul nordic al biocosmiștilor imortaliști”, precum și revista *Nemurirea*. Anticipându-i pe partizanii moderni ai crio-geniei, lansează ideea anabiozei, ca un pas spre obiectivul esențial al biocosmiștilor – nemurirea fiecăruia. În toamna anului 1922, după publicarea culegerii lui Iaroslavski *Sfânta bestială*, puterea sovietică începe să acorde

---

¹ Regiune maritimă în Extremul Orient rus, unde se află orașul Vladivostok.

„biocosmiștilor-imortaliști” o atenție ostilă. În noiembrie, prezidiul Comitetului Executiv al Petrogradului interzice revista *Nemurirea*, sub acuzația de „pornografie” și îi trasează sarcină „tovarășului Messing (șeful CEKA din Petrograd) să ancheteze organizația biocosmiștilor și persoanele aflate în fruntea ei și, cu ajutorul cenzurii, să confişte și să distrugă toată literatura lor pornografică”. Dar aceasta nu pare să-l tulbure foarte tare pe Aleksandr Iaroslavski. La o serată a clubului biocosmiștilor, cunoaște o tânără de 20 de ani: Evghenia Markon. Urmarea este relatată destul de detaliat în autobiografia acesteia.

Cei doi organizează conferințe pe teme literare și antireligioase. În 1926, Iaroslavski publică un roman science-fiction, *Argonauții Universului* (după propria definiție, roman-utopie), care a devenit foarte popular printre amatorii genului. Călătoriile lui Iaroslavski au avut un rezultat neașteptat, la care textul Evgheniei nu face decât o aluzie vagă. În 1925 a fost înființată în Uniunea Sovietică o organizație „neguvernamentală”, botezată „Uniunea Ateilor”, căreia i s-a încredințat toată propaganda antireligioasă din țară. Un vechi bolșevic, apropiat al cadrelor superioare din VKP (b) (un timp a fost chiar membru al Comitetului Central), M.I. Gubelman – mai cunoscut sub pseudonimul Emelian Iaroslavski – a preluat conducerea. Existența unui conferențiar antireligios, independent și activ, purtând același nume ca și președintele lor, era, pentru conducătorii Uniunii, o sursă potențială de conflicte, problemă pe care au rezolvat-o în

modul cel mai simplu: o circulară adresată comitetelor executive din diferite regiuni le sugera acestora să ia toate măsurile pentru a împiedica ținerea de conferințe publice de către A.B. Iaroslavski, pentru a se evita orice confuzie.

Ne putem imagina furia lui Aleksandr Borisovici, deposedat de propriul nume de familie! În orice caz, soții Iaroslavski își pierduseră sursa de existență – ceea ce a contribuit fără îndoială în mare măsură la decizia lor de a pleca în străinătate, dacă nu definitiv, cel puțin pentru un timp. La începutul toamnei anului 1926, au plecat la Berlin. Acolo Iaroslavski s-a grăbit să publice în *Rul*, revista emigrației, un articol în care prezenta istoria conflictului său cu Uniunea Ateilor. Articolul se termina astfel: „Am propria personalitate literară și propriul nume literar până acum fără pată; nu am nici cea mai mică dorință ca în urma unei uzurpări nerușinate de identitate să fiu confundat cu un mic-burghez vulgar, funcționar sovietic obtuz, însărcinat cu ateismul guvernamental”¹.

În toamna anului 1927, după un sejur la Paris, cei doi soți se întorc în URSS și se stabilesc la Leningrad, Bulevardul Englez nr. 18, ap. 9. În mai 1928, Iaroslavski este arestat la Leningrad. Este acuzat că „a discreditat URSS în timpul șederii în străinătate prin calomniere în presa străină și a rușilor albi”. În iulie este expedit la Lubianka. La 1 octombrie 1928 este condamnat de Colegiul GPU la cinci ani de lagăr (pentru „ajutor acordat

---

¹ Scrisoare adresată redacției revistei *Rul*, nr. 1800, 2 noiembrie 1926.

burgheziei mondiale în desfășurarea unei activități ostile față de URSS”; art. 58-4). Sentința a fost pronunțată și Iaroslavski este trimis la Leningrad. Evghenia îl urmează și obține dreptul de a-i face o vizită soțului înainte de transferul acestuia la Solovețki, unde sosește în primele zile ale lunii noiembrie. În vara anului 1929, primește permisiunea să meargă să-l vadă la Solovețki. La întoarcere, pleacă din nou la Moscova. De la simpatie absolut teoretică pentru lumea interlopă, alimentată de nenumărați anarhiști, trece la practică, justificând această opțiune prin considerente ideologice.

Evghenia este arestată pentru furt prima dată în toamna anului 1929, la Moscova; este expedită la închisoarea Butîrka și condamnată la o lună de muncă forțată. La eliberare, se duce să-i facă o vizită soțului ei. În acel moment, Iaroslavski nu se află pe insula Solovețki, ci, nu se știe de ce, într-una din anexele lagărului de pe continent; la sosirea soției lui, este deținut într-o secție de izolare, pe drumul spre Parandovo. Cu toate acestea, vizita este autorizată, ceea ce reprezintă o excepție cu totul aparte pentru un prizonier căruia i s-a aplicat o sancțiune disciplinară. Nu avem nicio explicație pentru aceasta și nici altceva care să clarifice afirmațiile nebuloase ale Evgheniei cu privire la anumite „evenimente” legate de această vizită și care au constituit, după părerea ei, „încă un pas spre catastrofa finală”. Poate că am putea avansa o ipoteză referitoare la aceste evenimente dacă acceptăm ca un fapt stabilit o aluzie figurând în memoriile lui D.S. Lihaciov, după care

A.B. Iaroslavski, la sosirea sa la Solovețki, ar fi fost recrutat ca informator al GPU. Dar nu suntem deloc înclinați să avem încredere în părerile pe care le formulează Lihaciov despre colegii săi de detenție. Indiferent cum ar fi, după această vizită, Evghenia Iaroslavskaia se întoarce la Moscova, unde este din nou surprinsă în flagrant delict de furt. La finele anului 1929 este condamnată la trei ani de deportare și expediată la Ustiujna, în regiunea Vologda. Acolo este arestată din nou – pentru furt dintr-un magazin – și condamnată la alți trei ani de deportare, de astă dată în Siberia. Abia sosită în regiunea Krasnoiarsk (în primăvara anului 1930), fuge de la locul de reședință care îi fusese stabilit și se duce direct la Kem – port la Marea Albă care servește ca punct de tranzit spre insulele Solovețki.

„Restul îl știți”, declară ea în ultimele rânduri ale autobiografiei sale. Din păcate, nu am reușit să găsim în arhive dosarul de investigație deschis în iulie 1930, astfel încât nu știm ceea ce era „știut” de destinatarii direcți ai acestui text – judecătorii ISO USLON. Dar dispunem de elemente ale ultimei spețe judiciare care o privește, începând din luna octombrie același an, precum și de o copie a fișei ei de înregistrare de la direcția lagărului cu destinație specială de la Solovețki. Aceste documente ne permit să reconstituim destul de sigur destinul ulterior al Evgheniei Isaakovna Iaroslavskaia-Markon.

Este arestată din nou la Kem, la 17 iulie, și inculpată în temeiul articolelor 82 și 17-82 ale Codului Penal. Articolul 82 se referă la răspunderea penală în caz de evadare